

Blog 172 Gezichten, allemaal gezichten...

Kijk me aan en lees de lijnen
en vertrouw op wat je ziet
het ergste wat gebeuren kan
is dat ik mijn gezicht verlies

Want alles wat een mens is
spiegelt zich af in zijn gezicht
z'n zwaktes en z'n krachten,
z'n donker en z'n licht
dus als je mij wilt kennen
zoek niet naar woorden met gewicht
je hoeft me niets te vragen
kijk naar mijn gezicht'

die leefde van -69 tot -30, maakte twee koningen het hof, werd moeder van vier kinderen en trachtte daarna Octavianus te veroveren. Maar hoe mooi ze zich ook versierde en haar gezicht opmaakte, hij weigerde. Geschokt om zoveel bruutheid pleegde ze suicide, 39 jaar oud. 'Schoonheid is vergankelijk, ze vergaat heel snel. Wat blijft dat is de lelijkheid, onderhoud haar wel!', dichtte Willem Wilmink meer dan 20 eeuwen later.

Een ander uiterste: Van Hitler en zijn 'hoffotograaf' Heinrich Hoffmann is bekend hoe ze uren voor de spiegel sleutelden aan Hitlers uiterlijk en aan portretfoto's daarvan. De naar beneden hangende kuif en het snorretje waren daarvan het resultaat. Hitler meende dat zijn gezicht invloed op anderen had. Dat valt te begrijpen, want hij was zelf gefascineerd door het gezicht van Friedrich der Grosse, die hij als zijn grote voorbeeld zag. In 1934 had Hitler diens beroemde portret aangeschaft en het had hem zijn hele leven vergezeld, tot aan zijn dood in de Berlijnse bunker. Hitler zelf zei daarover: 'Als slecht nieuws mijn humeur dreigt te bederven, put ik nieuwe moed uit het kijken naar dit schilderij.' Eerder al had hij tegen zijn Generaloberst Guderian gezegd: 'Kijk eens naar die sterke, blauwe ogen, dat brede voorhoofd. Wat een hoofd!' Tijdens de laatste weken in de Führerbunker staarde Hitler vaak urenlang eenzaam naar het schilderij. Het mocht hem niet baten.²

De fascinatie voor het menselijk gezicht is zo oud als de mens zelf. Het is dus niet verwonderlijk dat momenteel twee fraaie tentoonstellingen lopen³ waarin de menselijke gestalte en het gezicht centraal staan. Kijk eens naar het zelfportret van Sir Joshua Reynolds (1747-1749). In een poging om het toen nog povere imago van kunstenaars op te vijzelen schilderde hij zichzelf vaak als een zelfverzekerde intellectueel. Hier is hij echter de 'gewone' (overigens later zeer beroemde) schilder die hij wérkelijk was. Door zichzelf te schilderen met de hand boven zijn ogen creëert hij geraffineerd licht en schaduw op zijn gezicht. De suggestie is perfect: hij kijkt in de verte – zijn glorieuze toekomst tegemoet.

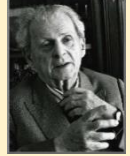

Settela Steinbach, het dan 9-jarige Sinti meisje uit Limburg, kijkt op 19 mei 1944 in kamp Westerbork nog even naar een spelende hond. Een laatste blik voordat de deuren van de goederenwagon sluiten. Ze zullen pas weer opengaan in het concentratiekamp Auschwitz-Birkenau. Ze was al eerder preventief tegen hoofdluis kaalgeschoren en schaamde zich daarvoor. Haar moeder had haar daarom een stuk van een laken gegeven zodat ze haar schaamte kon maskeren.

Maar haar gezicht, haar ogen tonen ons wie ze is. Op 31 juli 1944 stierf Settela Steinbach in een gaskamer, haar gezicht onzichtbaar voor de wereld. Nú zien we haar! – Ik blijf kijken, het is moeilijk mijn ogen af te wenden:

'je hoeft me niets te vragen
kijk naar mijn gezicht'

Gezichten, allemaal gezichten – De in Litouwen geboren Frans-joodse filosoof Emmanuel Levinas (1906-1995), een van de grootste Europese denkers van de vorige eeuw, confronteert ons met wat het is om mens te zijn. Levinas overleefde ondanks zijn joodse afkomst zijn Duitse krijgsgevangenschap, waarschijnlijk omdat hij zeven talen sprak en als tolk nodig was. Het vormde zijn persoonlijkheid. Hij streefde ernaar vergevingsgezind te zijn, maar zwoer na de oorlog nooit meer een voet op Duitse bodem te zullen zetten.

Niet jijzelf – leert Levinas mij – bent de essentie van jouw bestaan, maar de Ander die zijn gelaat tot jou wendt. "Het is niet jij die de wereld een plaats geeft, maar het is de Ander, die jou aanspreekt, appelleert en jÓu een plaats geeft." [Levinas schreef 'de Ander' altijd met een hoofdletter.] Daartegenover staat de mens die niet meer is dan een alleen zichzelf liefhebbend wezen dat zich koestert aan het eigen spiegelbeeld! Het moge waar zijn dat wij talige wezens zijn, die in taal uitdrukking geven aan wie wij zijn en wat wij ervaren, maar die taal krijgt zijn betekenis en waarde alleen in het aanzicht van het gelaat van de Ander.

Levinas keert zich zo tegen de Europese denkwereld sinds Descartes, waarin niet de Ander, maar de Ik centraal staat. Die Ik is niet dienstbaar aan zijn of haar omgeving maar verwacht daar iets van. Nu al weer 60 jaar geleden appeleerde Kennedy daaraan met zijn beroemde woorden: "Ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country." We hoorden ze, we lazen ze – in steen gebeiteld op zijn graf.

Levinas schrijft over de menselijke blinde vlek. Is ónze blinde vlek dat wij ertoe neigen – en meer dan dat – om de gevolgen van de coronapandemie primair te toetsen aan wat die voor *onszelf* betekenen? Is onze blinde vlek dat de vrijheid voor *onszelf* desnoods ten koste mag gaan van *de Ander*, van zieke, stervende coronalijders en de hen hulp biedende en oververmoeide zorgverleners, van de mensen die lijden en vrezen omdat hun behandeling moet worden uitgesteld? "We zijn het zat!" Het is de egoïstische leuze die door de megafoon van sociale en publieke media wordt versterkt.

Ik keek op 2 december naar een reprise van de tv-rubriek *Frontberichten*. Ik zag weer de gezichten van 'de helden' uit het voorjaar 2020. Toen overloden met lof, nu niet zelden beschimpt en bedreigd door mensen die 'het zat zijn', door de misselijkmakende corona-ontkenneren en complotdenkers: *de Ander, wie is dat?* Vraag mij niet om deze polarisatie zoekende malloten met compassie te bejegenen.

Ik word wél door ontferming bewogen als ik de professionele zorgverleners en mantelzorgers zie, bewogen door het lijden van de Ander: coronapatiënten, gevaccineerd én ongevaccineerd – hun gezichten onzichtbaar én zo nadrukkelijk aanwezig.

1. Vind [hier](#) de hele liedtekst van Liselore Gerritsen; vind [hier](#) de hele liedtekst van Koot en Bie

2. Deze info over Hitler vind ik in *Hel lievelingsboek van Adolf Hitler - Frederik de Grote*; een artikel, geschreven door Martijn, onze jongste zoon; gepubliceerd in *Wereld in Oorlog*, nr. 8, 2008 en in het boek over Martijn, 2017.

3. De tentoonstellingen *Icons*, Fries Museum, Leeuwarden en *Vergeet mij niet*, Rijksmuseum Amsterdam

4. Het olieverfschilderij is nu te bezichtigen in Schloss Charlottenburg, Berlijn

Muziek: 1. Herman van Veen zingt het prachtige lied: "[Wie heeft de lach uit jouw gezicht gehaald?](#)"

2. Ga er daarna maar voor zitten: Van J.S. Bach [Herz und Mund und Tat und Leben, Cantate, BWV-147](#), eerst met die geweldige trompetten en later onder meer het beroemde koraal 'Wohl mir, dass ich Jesum habe,'

